

Ref: HE 43/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta

Kirjallinen asiantuntijalausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Tampereen yliopisto (TAU) kiittää mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto yllä mainitusta hallituksen esityksestä ja toteaa esityksestä seuraavaa:

Hallituksen esityksestä on poistettu VN/2245/2020 esityksessä olleet tiedeyhteisön kannalta oleelliset tutkijoiden julkaisuoikeuksia ja pitkäaikaistallennusta koskevat kohdat. TAU pitää poistoa vakavana puutteena. TAU lausui näistä myös 29.10.2021 antamassaan lausunnossa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 184 §:n muuttamisesta (VN/2245/2020) ja haluaa edelleen tähdentää:

Tutkijan rinnakkaistallennusoikeus on erittäin tarpeellinen uudistus varmistamassa tasaveroista ja vapaata pääsyä tutkittuun tietoon sekä tutkijoiden oikeuden omiin tutkimusjulkaisuihinsa.

TAU haluaa muistuttaa, että kotimaiset tutkimusorganisaatiot ovat jo sitoutuneet kaikkien tutkimusjulkaisuiden avoimeen saatavuuteen (ks. Tutkimusjulkaisujen avoimen saatavuuden suositukset tutkimusorganisaatioille, DOI: <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995367>). Tähän kytkeytyy myös sen varmistaminen, että tekijällä säilyy oikeus vapaasti valita avoimen tieteen periaatteiden mukainen lisenssi julkaisulleen.

Useat merkittävät kansalliset ja kansainväliset tutkimusrahoittajat hyväksyvät yhdeksi avoimen julkaisemisen toteuttamisen muodoksi rinnakkaistallennuksen ja lisäksi edellyttävät rinnakkaistallentamista myös silloin, kun alkuperäinen julkaisukanava on avoin. Mikäli tieteellisten julkaisuiden avoimuutta ja pitkäaikaissaatavuutta ei voida Suomessa toteuttaa kattavasti, kotimaisten tutkimusorganisaatioiden tehdyn tutkimuksen vaikuttavuus ja myös tutkimuksen kansainvälisen rahoituksen saaminen vaarantuvat jatkossa. TAU haluaa korostaa, että tutkimusorganisaatioiden julkaisuarkistoilla on erittäin tärkeä rooli takaamassa pitkäaikaissaatavuus julkisin varoin tuotettuun tutkittuun tietoon ja toteuttaessaan lakisääteisiä tehtäviään (mm. Yliopistolaki 558/2009) sekä Digivisio 2030:n kansallisen tason tavoitteiden toteuttamisessa. Tutkimusorganisaatioiden julkaisuarkistot mahdollistavat kaikille avoimen pääsyn tutkimusjulkaisuihin riippumatta siitä, miten alkuperäinen julkaisukanava ylläpitää arkistojaan.

Jotta voisimme myös edistää mahdollisimman kattavasti eri tieteenalojen avoimuutta, olisi tarpeen, että kansallisessa jatkokehittämisessä kiinnitettäisiin erityistä huomiota myös tieteellisten monografioiden avoimuuden varmistamiseen. Monografioiden merkitys erityisesti humanistilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla on suuri.

Esityksen 13b §:n kohdalla on tärkeää huomioida direktiivin mukaisesti seuraavat seikat:

On erittäin tärkeää, että tiedonlouhinta tieteelliseen tarkoitukseen nimenomaisesti mahdollistetaan lainsäädännössä ja että lakiin ei jää sisäisiä ristiriitaisuuksia. On myös hyvä, että tiedonlouhintaa tieteelliseen tarkoitukseen ei saada estää tai rajoittaa esimerkiksi sopimuksin tai teknisin keinoin, vaikka yleiseen tarkoitukseen tapahtuvan tiedonlouhinnan kohdalla tämä on mahdollista.

Nykymuodossaan lakiehdotus jättää edelleen kuitenkin tulkinnanvaraa tiedonlouhinnan mahdollisuutta rajaavien toimenpiteiden käytölle. Mikäli tällaiset tiedonlouhinnan mahdollisuutta rajaavat toimenpiteet muodostuvat tosiasiallisesti tieteellistä tutkimusta varten tehtävän tiedonlouhinnan esteeksi, jää lakiuudistuksen käytännön vaikutus hyvin keskeneräiseksi ja on omiaan merkittävästi heikentämään Suomessa tehtävää tekoälytutkimusta.

Niille organisaatioille, joille on tekijänoikeuslain 16b §:n ja kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä annetun lain (1433/2007) mukaan luovutettava teoksen kappale, tulee säätää mahdollisuus valmistaa tiedonlouhintaa varten teoskappale ja luovuttaa tämä teoskappale edelleen tieteellistä tutkimusta varten tehtävää tiedonlouhintaa varten. Muutoin nämä ns. vapaakappaleet jäävät tieteellistä tutkimusta varten tehtävää tiedonlouhintaa koskevan ehdotetun sääntelyn ulkopuolelle.

Lakiesityksessä tulisi lisäksi selvittää oikeuksien soveltaminen luonnollisten henkilöiden suhteen.

Opetustoiminnan osalta todetaan, että 14 §:n muutos, joka mahdollistaa teoksen saattamisen yleisön saataviin aiemman yleisölle välittämisen sijaan sopimuslisenssisäännöksen nojalla, on perusteltu ja tarpeellinen.

Uusi 14 a § koskien teosten käyttämistä opetuksen havainnollistamiseen on niin ikään tervetullut uudistus. Erityisesti lainkohdan yksityiskohtaisissa perusteluissa esitetyt opetustoimintaa koskevat määritelmät ja selvennykset koskien digitaalista käyttöä ja etäopetusta tuovat helpotusta myös nykypäivän yliopisto-opetukseen. Lisäksi perusteluiden erillinen maininta siitä, että pykälä mahdollistaa esim. suoratoiston opetuksen havainnollistamiseksi, tuo selkeyttä opettajien käytettävissä olevien materiaalien käyttöön. Perusteluissa mainittu selvennys siitä, että pykälä koskee julkistettua teosta, eikä siten sovellu opettajien omaa opetustaan varten valmistamaan aineistoon, on myös tärkeä huomio.

Edelleen 21 §:ään tehty lisäys koskien elokuvateoksen julkista esittämistä opetustoiminnan yhteydessä on saatavilla olevien aineistojen monimuotoisuuden vuoksi erittäin perusteltu.

TAU kannattaa myös parodia-, karikatyyri- ja pastissikäytön mahdollistavan 23 a §:n tuomista tekijänoikeuslakiin.

Asianmukaiseen ja oikeasuhtaiseen korvaukseen oikeuttava uusi 28 a § vaatisi yliopistosektorilla ainakin opetusmateriaaleja koskevien oikeuksien luovuttamista koskevaa yleistä ohjeistusta tai valtakunnallisia linjauksia.

Muilta osin TAU viittaa ja pyytää ottamaan huomioon nyt kommentoitavaa lakiuudista koskien jo aiemmin (29.10.2021) antamansa lausunnon.

Toimeksi saaneina,

Susanna Nykyri, johtava asiantuntija, Tampereen yliopisto

Miisa Karjalainen, lakimies, Tampereen yliopisto